

KELİMELERİN VE ŞİİRİN KIFAYETSİZLİĞİ ÜZERİNE YAZILMIŞ ŞİİRLER

Selçuk ÇIKLA

Batı'da ve Türk edebiyatında kelimelerin ve şiirin kifayetsizliği konusunda yazılmış birçok manzum ve mensur söyleme rastlamak mümkündür. Söz gelişi edebiyatımızda, özellikle gazellerde, şiirin hisleri anlatmakta yetersiz kaldığına temas eden birçok örnek bulunabilir. Ancak burada konunun yalnızca Tanzimat sonrasına ait birkaç nesir örneğinin ardından daha çok nazım örnekleri üzerinde durulacaktır.

Türk edebiyatında, Tanzimat sonrasında yazılmış bazı şiirlerde kelimelerin ve şiirin kifayetsizliğine değinen birçok mısra, beyit veya kıtaya rastlanmaktadır. Bu tür örneklere değinmeden önce, konuya nesir türünden birkaç örnekle giriş yapalım:

Recaizade Ekrem'e göre bir şair; *“hayal gücü ne kadar güzel, bakış açısı ne denli güçlü, fikir kuvveti ne derece geniş olursa olsun, hatta ne kadar usta bir kalem olursa olsun yine de güneşin batışını bütün renkleriyle şiirinde betimleyemez, buna şairin gücü yetmez.”* (Arseven 2008: 15)

Tanzimat sonrasında şiirin ve kelimelerin kifayetsizliği üzerine görüşünü ifade eden ilk isimlerden bir diğeri Abdülhak Hamit olmalıdır. O, *Makber*'in “Birkaç Perişan Söz” başlıklı mukaddimesinde; *“İnsan, bazı kerre, hatırına gelen bir hayâli tanıyamaz, o kadar güzeldir. Zihninde uçan bir fikre yetişemez, o kadar yüksektir. Kalbinde doğan bir hissi bulamaz, o kadar derindir. Bu acz ile feryat koparır. Yahut pek karanlık bir şey söyler, yahut hiçbir şey söyleyemez de, kalemini ayağının altına alıp ezer. Bunlar şiirdir.”* (Tarhan 1997: 33) der. Bunlar şiirdir ama bunların her birinde şair duyularını ve düşüncelerini istediği gibi anlatamamıştır. Bu, kelimelerin kifayetsizliğiyle yakından alakalı bir durumdur.

Kelimelerin ve şiirin kifayetsizliğine roman dilinden bir örnek olarak *Mai ve Siyah*'taki şu pasaj verilebilir:

“İşte eser bu idi, bu eserle Ahmet Cemil beşer hayatını yazmak istiyordu; başından sonuna kadar bir şiir ki bir tebessümle başlasın, bir katre girye ile netice bulsun...”

Ne vakit buluşsalar Hüseyin Nazmi'ye bundan bahsederdi. Birçok parçalarını yazmış, arkadaşına okumuştur. Fakat istediğini yapamamaktan, düşündüğünü kalemine tersim ettirememekten mütevellit bir yeis ile her yazdığı parçadan sonra o parçaya veremediği ruhun matemini tutardı. Ve eserin âdeta hastası olmuştu. Kendi kendine küser, iktidarını hissini dînunda bulduğu için kızar, bazen aczini lisana atfetmek ister, zihninin içinde müşevveş hayaller gibi uçuşan müphem renkleri zaptedebilecek bir âlete malik olamamaktan münbais bir fütür ile âdeta hayattan bezer. Ah bir kere o esere bir vücut verebilse!.. Bütün hayatta ümidi onun üzerine mübteni idi, onu yazar-sa -bir gün Taksim Bahçesi'nde arkadaşına itiraf ettiği gibi- artık hayatta vazifesini ikmal etmiş kıyas edecekti.” (Uşaklıgil 2008: 129-130)

Abdülhak Hamit'in -yukarıda- şiirin kifayetsizliğiyle ilgili olarak nesir dilinde söylediklerinin benzerlerini hem onda hem de başka şairlerde nazım diliyle ifade edilmiş görürüz. Mesela “Birkaç Perişân Söz” başlıklı mukaddimesinde şairin ifade ettiğine göre *Makber*; kendisini anlatmaktan kaçamayan bir sanatkârın yine sadece kendisi için yazdığı, sadece kendisinin okumak istediği, başkalarını kendi teessürlerine ortak etmek istemediği bir şiirdir çünkü şair, hiçbir kalemin mehâsin-i tabiiyyeyi hakkıyla taklîd edemediğini, hiçbir şairin mesela bir kızı onu görmeyenlerin nazarında cisimleştirecek kadar başarılı bir şekilde anlatamadığını, hatta teessürünün şiddetine ebediyyetin bile kifâyet edemeyeceğini düşünür. *Makber*'de anlattıklarının da bu sebeple anlaşılmaktan uzak olduğunu ifade eder. (Tarhan 1997: 31-36)

Abdülhak Hamit'in “Nâ-kâfi” başlıklı şiiri de, derdini birkaç kişi dışında kimsenin tam olarak anlayamayacağını; dolayısıyla insanın “*hatırına gelen bir hayâli tanıyamaz*”, “*zihninde uçan bir fikre yetişemez*” ve “*kalbinde doğan bir hissi bulamaz*” oluşunu ve sözünü ettiğimiz “kifayetsizlik” düşüncesini işleyen bir şiirdir.

Nasıl şerheyleyim ben derdimi, icâd nâ-kâfi,

Dua nâkıs, tazarru bî-eser, feryâd nâ-kâfi!

Melekler, burclar ger kılsalar imdâd, nâ-kâfi,

Gamım levh-i semâya eylesem inşâd, nâ-kâfi! (Tarhan 1999: 121)

Eski ile yeni arasında bir şair olan Muallim Naci de *Ateşpâre*'sinde;

Elfâza sığışmıyor me'âni

Deryâyı alır mı hiç evâni

ve

Ne dense hüsnüne dâir kalır sözüm gibi kasır

Sığar mı âlem-i elfâza âsümân-ı me'âni (Tarakçı 1994: 216)

diyerek mana denizinin lafızlara sığmayacağını ve lafızlarla yeterince güçlü bir şekilde anlatılamayacağını ifade eder.

Tevfik Fikret ise *Rûbab-ı Şikeste*'deki "Resim Yaparken" başlıklı şiirinde bir his dalgasına belli bir şekil vermek için günlerce uğraştığı hâlde bunu başaramadığını şöyle dile getirir:

On gündür işte uğraşıyor fikr ü sanâtim

Bir mevc-i hisse vermek için şekl-i irtisâm;

Seyrelerim bu levhayı artık ale'd-devâm,

Verdim emek diye.

Seyrelerim, ve aczine ka'il bu sanâtin... (Tevfik Fikret 2005: 60-61)

Şairlerin, hislerini ve düşüncelerini yeterince anlatamadığına dair ilk bahislerden bir diğeri XIX. yüzyıl sonlarında İbn-i Rif'at Sâmih'e aittir. Şair, şiirin/şiir dilinin hisleri anlatmakta yetersiz kalışını *Mekteb* mecmuasının 15 Eylül 1312/27 Eylül 1896 tarihli sayısında yayınlanan bir şiirinde şöyle ifade eder:

Feryâd ile mihnet anlatılsa

Mübhem mi kalırdı böyle derdim

Esrâr-ı muhabbet anlatılsa

Eşgâlimi şî're hasrederdim

Hayfâ ki lisân-ı şâiriyyet

Feryâdına etmiyor kifâyet (Erbay 1997: 200-201)

Cenap Şahabettin'in poetik söylemleri ile şiirleri karşılaştırıldığında söylem ile uygulamanın birtakım zıtlıklar içerdiği görülecektir. Nitekim şair de farkında olduğu bu gerçeği "Tekazâ-yı Üslûb" başlıklı şiirinde şöyle dile getirmektedir:

*Vücûd-ı fikrime bir şehper-i melek yapsam
Şeb-i elfâz u nûr-ı hulyâdan;
Per-i fikrimle havz-ı rü'yâdan
Alıp köpükleri zevkimce bir çiçek yapsam:*

*Benim bütün emelim buydu şî're başlarken...
Per-i fikrimdeki hayât-ı şebâb
Şeb-i elfâz içinde oldu harâb
Çıkarmadan yeni bir nağme târ-ı kâfiyeden...*

(Cenap Şahabeddin'in Bütün Şiirleri, 1984: 207)

Bu şiir aynı zamanda “Şairin estetik anlayışının ve üslûp konusundaki tutumunun, daha doğrusu üslûp çilesinin bir nevi tatbikatı” (Akay 1998: 235) niteliğini taşımaktadır. Şair; şiir hayatının başlarında lafız gecesi ve hülya nurundan fikir vücuduna bir melek kanadı, fikir kanadıyla da rüya havuzunun köpüklerinden bir çiçek (şiir çiçeği) yapmayı yani lafız, hülya, fikir ve rüyadan kurulu bir şiir yapısı kurmayı tasarlamış, ancak hem bütün tasavvurları lafız gecesi içinde boğulmuş hem de kafiye teli yeni bir nağme çıkarmasına müsaade etmemiştir. Hem lafız hem de kafiye âdeta istediği şiiri kurmasına veya hislerini anlatmasına yeterli gelmemektedir. Buna veznin; hissi, hayali, fikri ve hatıraları anlatmaktaki yetersizliğini de eklemek gerekir. Nitekim şiirin devamında şair;

*Hadâik-i heyecânımla bir gül-i nev-hîz
Ararım vermek üzere şî'rime cân;
Bulurum bir vesîle-i halecân
Ki bâd-ı vezn edemez umduğum gibi tehzîz.*

(Cenap Şahabeddin'in Bütün Şiirleri 1984: 207)

derken bu gerçeğe parmak basmaktadır.

Şiir sanatında ideal olan kalıcı şiire ulaşmaktır. Ali Mümtaz Arolat bu ideale/saf şiire ulaşmanın ne kadar zor olduğunu şöyle itiraf eder:

*Lâkin, ne yazık ki, bütün şiirler
Lisana girerken, heyhât, kaybeder
Ebediyetinden, güzelliğinden. (Arolat 2009: 70)*

Necmettin Halil Onan da 1927'de yayınlanan *Çakıl Taşları* adlı kitabının ilk şiirinde kendisinden bahsederek aslında bütün şairlerin aynı durumda

olduklarını vurgulamaktadır yani şair kalbinin derinliklerindeki yüksek ve ince hisleri günyüzüne çıkarmak için harekete geçirdiğinde kelimeler bu hisleri anlatmada yetersiz kalmaktadır. Ortaya çıkan “şiiir” ile “hissedilenler” arasındaki uçurumu gören şair, doğal olarak karşılaştırmasını “inci” ve “çakıl taneleri” üzerinde kurmaktadır. Bu bütün şairlerin bir duygu, düşünce veya hayali ilk yaşadıkları andan sonra kelimeler dünyasına aynıyla aktarmadıklarının/aktaramayacaklarının itirafı sayılabilir.

Çakıl Taşları

*Biliyorsun ki kârî', kalbin derinlikleri
Damla damla biriken gizli gözyaşlarıdır;
Kudretimin oradan çıkarabildikleri
Hâlis inci yerine bu çakıl taşlarıdır.*

*Görüyorsun, nihâyet, çakıl taşları sende,
İncilerse şâirin kalbinde kaldı.*

*Fakat şunu anla ki, o, çakıl bulurken de
İnci araştırmadan duyulan zevki aldı. (Onan 1927: 7)*

Şairlerin hissettiklerini anlatmakta kifayetsiz kaldıklarını yine şiiir dilinde ifade eden bir diğere örnek Necmettin Halil'in “Kendim İçin” başlıklı şiiirinin şu dörtlüğüdür:

*Kesilmiyen fırtınam uğuldarken içimde
Haçeremden dışarı sızan sesler yarım dır.
Duyuşum başka türlü, yazım başka biçimde,
“En güzel mısralarım yazamadıklarımıdır.” (Onan 1933: 45)*

Köklü bir şiiir geçmişine sahip olan edebiyatımızda şairler sanatlarına çok değer vermişler ancak bazen birtakım duygu, sezgi, hatıra, hâl, düşünce ve gerçekleri anlatmada şiiirin ‘kifayetsiz’ kaldığını itiraftan kaçınmamışlardır yani şiiir ile her türlü duygu ve düşünce, bilgi ve tecrübe anlatılmış ancak buna bir de şiiirin anlatmadaki yetersizliği ilave edilmiştir. Söz gelişi Behçet Necatigil'in “Raf” başlıklı şiiirinin son dizesi “Bütün şiiirler güdük” (Necatigil 2007: 90) şeklindedir. Bu şiiirde geçmiş, hatıraları, tanıdık yüzleri anlatmada onlarla ilgili eşyaların daha fazla etkili olduğu, şiiirlerin bu hatıraları anlatmada “güdük” kaldığı dile getirilmektedir.

Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatında “şiiirin kifayetsizliği” konusundaki en açık sözlü söylemlerden biri Orhan Veli’ye aittir:

Anlatamıyorum

Ađlasam sesimi duyar mısınız,

Mısralarımnda;

Dokunabilir misiniz,

Gözyaşlarıma, ellerinizle?

Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel,

Kelimelerinse kifayetsiz olduğunu

Bu derde düşmeden önce.

Bir yer var, biliyorum;

Her şeyi söylemek mümkün;

Epiyce yaklaşmışım, duyuyorum;

Anlatamıyorum. (Kanık 2007: 60)

Bir şairin ağlayarak yazdığı bir şiiri okuyan hangi okur, şair gibi hislenebilmiştir? Hatta insanlar, bir şiiri okurken ya da dinlerken şairin yaşadıklarına yaklaşımdan bile çoğu zaman uzak kalırlar. Bu sebeple şairin gözyaşlarına dokunabilmek pek mümkün olmaz. Belki insanların benzer hislerine en iyi tercüman olan sanat eserleri şarkı ve türkülerdir. Şarkı ve türkülerin, insanın duygularını harekete geçiren can alıcı söz ve besteleri, dinleyenlerin anılarını tazeleyerek onları duygusallaştırır. Şiirin bu tür bir gücü varsa da bu güç hakikatte zayıftır. Öyle ki çoğunlukla şarkı ve türkülerin sözsüz kısımları bile insanı etkileyebilmektedirken şiirde şairin elindeki tek malzeme olan kelimeler, bu etkileycilikten yana zayıf bir güce sahiptirler. Hatıraları, duygu ve sezgileri sadece kelimelerle çok başarılı bir şekilde anlatmak/anlaşılır kılmak bu sebeple pek mümkün değildir. Belki de bundan dolayı Orhan Veli, “Garip”in ön sözünde “*Mümkün olsa da ‘şiiir yazarken bu kelimelerle düşünmek lâzımdır’ diye yaratıcı faaliyetimizi tahdit eden lisanı bile atsak.*” (Kanık 2007: 23) der. Ömer Seyfettin’in “Yâd” başlıklı şiirinde geçen “*Her şî’r, her terâne mahdûddur*” (Ömer Seyfettin Bütün Eserleri, 2000: 26) dizesi de bu anlayışın bir yansıması sayılabilir.

Kelimelerin, dolayısıyla da şiirin kifayetsizliğinin şiirle anlatıldığı daha birçok metne rastlanabilir. Bunlara son olarak Hisar şairlerinden Mehmet

Çınarlı'nın "Sıkıntı" başlıklı şiirindeki şu dördlüğü örnek vermek mümkündür:

*İçimde çok zaman düğümlenir
Bin çeşit belirsiz duygular.
Ne anlatacak bir nağme var,
Ne kelimelerle söylenir... (Çınarlı 1958: 37)*

Kaynaklar

- Akay, Hasan (1998), *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği*, İstanbul: Kitabevi.
- Arolat, Ali Mümtaz (2009), *Bir Gemi Yelken Açtı*, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 6. bs.
- Arseven, Tülin (2008), *Her Güzel Şey Şiirdir (Elhân/Takdir-i Elhân, Metin-İnceleme)*, Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
- Cenap Şahabeddin'in *Bütün Şiirleri* (1984), hzl. Mehmet Kaplan-İnci Enginün-Birol Emil-Necat Birinci-Abdullah Uçman, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çınarlı, Mehmet (1958), *Güneş Rengi Kadehlerde*, Ankara: Mars Matbaası.
- Erbay, Erdoğan (1997), *Eskiler ve Yeniler*, Erzurum: Akademik Araştırmalar.
- Kanık, Orhan Veli (2007), *Bütün Şiirleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 21. bs.
- Necatigil, Behçet (2007), *Şiirler*, hzl. Ali Tanyeri-Hilmi Yavuz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 3. bs.
- Onan, Necmettin Halil (1927), *Çakıl Taşları*, İstanbul: Ahmed Kâmil Matbaası.
- _____ (1933), *Bir Yudum Daha*, İstanbul: Sühûlet Kütüphanesi.
- Ömer Seyfettin *Bütün Eserleri-Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar*, (2000), hzl. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tarakçı, Celâl (1994), *Muallim Nâcî Efendi-Hayatı ve Eserlerinin Tedkiki*, Samsun: Sönmez Ofset Matbaası.
- Tarhan, Abdülhak Hâmid (1997), *Bütün Şiirleri 2*, hzl. İnci Enginün, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2. bs.
- _____ (1999), *Bütün Şiirleri 3*, hzl. İnci Enginün, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2. bs.
- Tevfik Fikret (2005), *Rübâb-ı Şikeste*, Basıma hazırlayan: Abdullah Uçman, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. bs.
- Uşaklıgil, Halit Ziya (2008), *Mai ve Siyah*, Yayına hazırlayan: Enfel Doğan, İstanbul: Özgür Yayınları, 10. bs.